

BEZPIECZEŃSTWO MIĘDZYNARODOWE

---

mgr Marcin SZERSZEŃ¹

TAKTYCZNA BRÓŃ JĄDROWA FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Słowa kluczowe: *taktyczna broń jądrowa, głowice nuklearne, Obwód Kaliningradzki, Iskander*

STRESZCZENIE

Cel: *Celem artykułu jest przedstawienie zasobów taktycznej broni jądrowej (TBJ) Federacji Rosyjskiej, sposobu przechowywania tego arsenału na terenie Rosji oraz opisanie samej metody szacowania ilości głowic nuklearnych TBJ.*

Tło: *Rozmieszczenie w październiku 2016 r. zestawów raketowych SS-26 Stone (Iskander) na terenie Obwodu Kaliningradzkiego, po raz kolejny wywołało dyskusję na temat wielkości zasobów TBJ w Rosji. Ona sama nie ujawnia liczby tego rodzaju głowic, ani nie podaje do publicznej wiadomości informacji o miejscach jej przechowywania. Rezultatem tego jest duża ilość krążących plotek i niepewnych danych dotyczących TBJ, które zmuszają do przyjmowania możliwie najgorszych scenariuszy w czasie planowania obronnego sąsiadów Rosji. Zamiarem autora było podkreślenie, że przedstawione w różnego rodzaju publikacjach dane nt TBJ Rosji są oparte na metodzie szacowania, uzależnionej od nieścisłych danych wyjściowych oraz enigmatycznych wypowiedzi rosyjskich polityków w sprawie stopnia redukcji arsenału TBJ.*

Wnioski: *Wyniki przedstawione w artykule pokazują przybliżone ilości głowic TBJ Rosji, łącznie z podziałem na rodzaje sił zbrojnych. Wskazują również jak wielkie są różnice w ich szacowaniu w zależności od proponowanego przez dane źródło sposobu liczenia lub raczej „kreatywnego oszacowywania”.*

---

¹ Marcin Szerszeń jest doktorantem Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej.

Wprowadzenie

Rosja dysponuje największym na świecie potencjałem taktycznej broni jądrowej (TBJ). Domniemanym głównym zadaniem rosyjskiej TBJ ma być równoważenie przewagi NATO i Chin w uzbrojeniu konwencjonalnym². Dane na temat rosyjskiego arsenału TBJ nie są publicznie dostępne, a władze nie ujawniają faktów na temat jego rozmiaru ani roli w planach obronnych, co wywołuje obawy o możliwość szerokiego użycia głowic nuklearnych podczas hipotetycznego konfliktu zbrojnego. Strategiczne zasoby broni jądrowej, zgodnie z traktatem rozbrojeniowym Nowy START z 2010 r., zawartym między USA i Rosją, są dobrze znane i muszą zostać ograniczone do 2018 r. do nakazanych limitów. Dodatkowo możliwe są inspekcje obiektów, prowadzone przez państwa-strony, gdzie zgromadzone są strategiczne głowice jądrowe, celem określenia zgodności zadeklarowanych ilości i rodzajów środków rażenia. Natomiast brak jest dokładnych danych do obliczenia zasobów TBJ i może się to odbywać tylko na podstawie szacowania opartego na nie do końca potwierdzonych informacjach.

Taktyczna broń jądrowa to broń krótkiego zasięgu, maksymalnie do około 450–500 km, zdolna do przenoszenia ładunków nuklearnych o mocy od 10 KT do 1 MT. Przeznaczona jest do bezpośrednich działań bojowych, dlatego też wykorzystywana może być w działaniach o ograniczonym charakterze. Jak widać, definicja wskazuje, że użycie taktycznej broni jądrowej to zastosowanie jej przeciwko siłom przeciwnika, infrastrukturze i instalacjom logistycznym celem wsparcia prowadzonych działań, a w szczególności szeroko rozumianego manewru wojsk, z reguły ograniczone do obszaru prowadzenia operacji. Do TBJ (Tactical Nuclear Weapon /TNW/ lub Non-Strategic Nuclear Weapon /NSNW/) zaliczane są miny, bomby lotnicze, rakiety średniego zasięgu, amunicja artyleryjska oraz torpedy.

Szacowanie zasobów

Taktyczna broń jądrowa to pozostałość po zimnej wojnie, o której istnieniu wydawało się, że świat na długi czas o niej zapomniał. Jak dotychczas nie była ona obejmowana przez kolejne traktaty o ograniczeniu zbrojeń strategicznych, a jedyny sposób w jaki odniesiono się do kwestii jej istnienia były tzw. Presidential Nuclear Initiatives (PNIs) z 1991 oraz 1992 r. PNIs były jednostronnymi, nieformalnymi inicjatywami, w wyniku których najpierw amerykański prezydent George Bush

---

² A. Turkowski, *Rola taktycznej broni jądrowej w doktrynie bezpieczeństwa Rosji*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych” nr 11 (987), 7 lutego 2013, s. 1.

senior 27.09.1991 r., a później 5.11.1991 r. w ślad za nim prezydent ZSRR Michaił Gorbaczow, zobowiązali się do ograniczenia jej zasobów będącej w arsenałach obu krajów. Działania, które miały zostać podjęte to m.in.:

- eliminacja głowic nuklearnych z uzbrojenia rakiet średniego zasięgu, artylerii i min;
- pozbawienie możliwości posiadania jej na okrętach w tym okrętach podwodnych;
- usunięcie głowic jądrowych z pododdziałów obrony powietrznej, ich centralne składowanie oraz eliminacja określonej liczby³.

Inicjatywy nie posiadały jednak mechanizmów weryfikacji, wobec czego trudno jest ustalić obecnie, czy wszystkie zawarte w nich zobowiązania zostały wypełnione, jak również, liczby tego typu środków walki pozostaje jeszcze w składach obydwu państw.

Szacowanie bieżącej liczby taktycznych głowic jądrowych opiera się właśnie na przeliczeniu stopnia ich eliminacji w stosunku do stanu wyjściowego z 1991 r.

W 1996 r. gen. Jewgienij Maslin, szef 12 Zarządu Głównego Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej, który był odpowiedzialny za przechowywanie broni jądrowej określił, że Rosja wyeliminowała połowę głowic nuklearnych z uzbrojenia jednostek lądowych, obrony powietrznej i 1/3 głowic wykorzystywanych w marynarce wojennej⁴.

W 2005 r. na konferencji dotyczącej nieprolifracji broni jądrowej zastępca ministra spraw zagranicznych Rosji Siergiej Kislak stwierdził, iż rosyjskie taktyczne siły nuklearne zostały zmniejszone czterokrotnie⁵. Tą samą wielkość umieścili w swoim raporcie przedstawiciele rządu rosyjskiego na podobnej konferencji w 2010 r. Natomiast w roku 2015, przedstawiciel Federacji Rosyjskiej odczytała list prezydenta Władimira Putina, skierowany do uczestników konferencji, w którym prezydent Rosji w enigmatycznych słowach stwierdza, że Rosja zredukowała swój arsenał do minimum. Brak jest informacji na temat tego, czy dotyczy to zasobów

---

³ S.J. Koch, *The Presidential Nuclear Initiatives of 1991–1992*, Case study 5. Center for the Study of Weapons of Mass Destruction National Defense University, 2012 r. NDU Press, s. 29.

⁴ Colonel General Yevgeniy P. Maslin, remarks on U.S. and Russian Perspectives on the Cooperative Threat Reduction Program, in „Walking the Walk: Controlling Arms in the 1990s, Summary of the Fifth Annual International Conference on Controlling Arms”, Defense Special Weapons Agency/U.S. Department of Defense, June 3–6, 1996, s. 32.

⁵ „Senior Diplomat Says Russia Abides By Nonproliferation Commitments” ITAR-TASS 5/3/2005, <http://www.partnershipforglobalsecurity-archive.org/Publications/News/Nuclear%20News/2005/552005111653AM.html#1D>

strategicznych czy taktycznych, nie wspominając o ilościach lub nawet o procentowych szacunkach⁶.

Dane z 1991 r. różnią się od siebie w zależności od źródła. Najwyższa liczba, podawana przez politologa i deputowanego rosyjskiej Dumy Aleksieja Arbatowa wynosi 21 700 głowic⁷ natomiast najmniejsza to 13 000, wskazana przez amerykańską Agencję ds. Rozbrojenia i Kontroli Zbrojeń⁸. Biorąc pod uwagę tak skrajne wielkości i obniżając je o 75% obliczono, że Rosja posiada ok. 3200–5400 taktycznych głowic jądrowych. Redukcja arsenału taktycznego jednak wciąż postępowała i w listopadzie 2011 r. James Miller, zastępca sekretarza obrony ds. strategii i redukcji zagrożeń przedstawił raport, w którym wskazał, że Rosja posiada 4000–6500 wszystkich głowic nuklearnych z tego około 2000–4000 to głowice taktyczne⁹. W 2012 r. przedstawiciele Pentagonu potwierdzili te dane¹⁰.

Źródła otwarte podają, iż Rosja posiada w chwili obecnej 2000 taktycznych głowic jądrowych¹¹. Dane te są oszacowane na podstawie liczby środków przenoszenia desygnowanych do tego rodzaju głowic, wzorców doktrynalnych działań bojowych oraz możliwości bojowych platform przenoszących głowice (tab. 1).

Szacuje się, że siły powietrzne Rosji posiadają ok. 730 głowic do pocisków balistycznych i bomb lotniczych. Bombowiec średniego zasięgu Tu-22M3 jest w stanie przenosić zarówno bomby jak i pociski powietrze-ziemia, natomiast myśliwce Su-24M i Su-34 jedynie bomby.

---

⁶ Statement by Mikhail I. Uliyanov Acting Head of the Delegation of the Russian Federation at the 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (General debate), http://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/npt/revcon2015/statements/27April_Russia.pdf

⁷ G. Arbman, Ch. Thornton, *Russia's tactical Nuclear weapons Part I: Background and policy issues*, FOI Swedish Defence Research Agency, Stockholm, November 2003, s. 17.

⁸ H.M. Kristensen, *Non-Strategic Nuclear Weapons*, Raport Specjalny Federacji Naukowców Amerykańskich nr 3, maj 2012, s. 52.

⁹ Tamże.

¹⁰ Joint Statement for the Record, The Honorable Madelyn Creedon, Assistant Secretary of Defense for Global Strategic Affairs, and The Honorable Andrew Weber, Assistant Secretary of Defense for Nuclear, Chemical, and Biological Defense Programs, On Fiscal Year 2013 National Defense Authorization Budget Request for Department of Defense Nuclear Forces Programs, Before the Strategic Forces Subcommittee Committee on Armed Services, U.S. Senate, March 28, 2012, s. 3.

¹¹ H.M. Kristensen, R.S. Norris, *Russian nuclear forces*, 2014, „Bulletin of the Atomic Scientists” 2014, s. 75.

Tabela 1. Zestawienie zasobów taktycznej broni jądrowej Federacji Rosyjskiej

Rodzaj platformy dostarczającej (wg NATO)	Ilość	Środek przenoszenia (wg NATO)	Oszacowana liczba głowic
Sily Powietrzne			~730
Samolot bombowy Tu-22M3 Backfire-C	150	bomby: AS-4 Kitchen, AS-16 Kickback	
Samolot bombowy Su-24M Fencer	260	bomby	
Myśliwiec bombardujący Su-34 Fullback	20	bomby	
Marynarka Wojenna			~700
Okręty podwodne			
Borey	1	rakietotorpeda SS-N-15	
Delta IV	6	rakietotorpeda SS-N-16	
Delta III	3	torpedy	
Oscar II	8	pocisk rakietowy SS-N-19, SS-N-16	
Akula I/II	10	pocisk rakietowy SS-N-21, SS-N-16, SS-N-15	
Sewerodwińsk	1	SS-N-16, SS-N-15	
Sierra I/II	3	SS-N-21, SS-N-16	
Victor III	4	SS-N-21, SS-N-16	
Kilo	15	torpedy	
Lotniskowce			
Kuźniecowa	1	SS-N-19	
Krażowniki			
Kirow	2	SS-N-19, SS-N-16, pocisk rakietowy SA-N-20, BG	
Sława	3	pocisk rakietowy SS-N-12, SA-N-20, BG	
Niszczyciele			
Sovremenny	7	pocisk rakietowy SS-N-22	
Udaloj II	1	SS-N-22, BG (bomba głębinowa)	
Udaloj	8	BG	
Fregaty			
Kriwak I	2	BG	
Neustrashimy	2	SS-N-16, SS-N-15	

cd. tabeli 1

Rodzaj platformy dostarczającej (wg NATO)	Ilość	Środek przenoszenia (wg NATO)	Oszacowana liczba głowic
Korwety			
Nanuchka I/III	14	SS-N-9	
Tarantul III	18	SS-N-22	
Wodoloty			
Dergach	2	SS-N-22	
Wojska Lądowe			~170
Zestaw raketowy SS-21 Scarab (Toczką)	150	SS-21 Scarab	
Zestaw raketowy SS-26 Stone (Iskander)	24	SS-26 Stone	
Wojska obrony powietrznej, antyrakietowej i wybrzeża			~430
System przeciwrakietowy A-135	68	ABM-4 Gorgon, ABM-3 Gazelle	~68
System przeciwlotniczy S-300 (SA-10/12/20)	1000	SA-10 Grumble SA-12 Gladiator/ Giant SA-20 Gargoyle	~340
Systemy obrony wybrzeża	34	SSC-1B Sepal	~17
RAZEM			~2000

Źródło: Hans M. Kristensen, „Non-Strategic Nuclear Weapons”, *Raport Specjalny Federacji Naukowców Amerykańskich*, nr 3, maj 2012, s. 53.

Marynarka wojenna posiada ok. 700 sztuk różnego rodzaju głowic do pocisków balistycznych, przeciwlotniczych, raketotorped, torped i bomb głębinowych zamontowanych na różnych typach okrętów. Najbardziej szeroki wachlarz środków przenoszenia znajduje się na okrętach podwodnych w tym na najnowszych projekcie 885 „Jasień”.

Wojska obrony powietrznej są w posiadaniu 430 taktycznych głowic jądrowych znajdujących się w systemach obrony powietrznej Moskwy (S-300), systemu obrony wybrzeża SSC-1B Sepal i systemu obrony przeciwrakietowej A-135. Rosja rozpoczęła wymianę systemów S-300 w pułkach obrony powietrznej na nowszy system S-400 (osiem wyrzutni po 32 pociski każda). Nadal trwają dyskusje, który ze środków przenoszenia S-300 tj. SA-10/12/20 jest wyposażony w głowice jądrowe i czy S-400 również ma takie możliwości.

Mimo deklaracji Rosji, w 1991 r. o całkowitej likwidacji TBJ w wojskach lądowych, nadal szacuje się, że znajduje się tam ok. 170 głowic jądrowych do wyrzutni SS-21 Scarab (Tocзка) oraz SS-26 Stone (Iskander). W ciągu następnej dekady Iskandery mają całkowicie zastąpić Toczki i trafić do wyposażenia brygad rakiet taktycznych.

W 2013 r., w niemieckim tabloidzie BILD¹² pojawiły się plotki dotyczące rozmieszczania Iskanderów w Obwodzie Kaliningradzkim. Prezydent Putin zdemontował te pogłoski i oznajmił, iż rozmieszczenie wyrzutni w tym rejonie uzależnione jest od realizacji planów Tarczy Antyrakietowej w Polsce. Natomiast w maju 2015 r. dowódca wojsk rakietowych i artylerii Federacji Rosyjskiej gen. Michaił Matwiejewski poinformował, że wyrzutnie Iskander–M mają do 2018 r. na stałe trafić do Obwodu Kaliningradzkiego¹³.

Miejsca składowania broni jądrowej

Według przedstawicieli rządu rosyjskiego wszystkie taktyczne i strategiczne głowice jądrowe składowane są centralnie w wyznaczonych składnicach uzbrojenia¹⁴. Niektóre źródła podają jednak, że część głowic przechowywana jest w składach 12 Zarządu Głównego MO, które znajdują się na terenie byłych baz wojskowych marynarki wojennej i sił powietrznych, rozmieszczonych w pobliżu jednostek wojskowych z platformami do przenoszenia głowic.

W chwili obecnej na terenie Rosji znajduje się ok. 50 centralnych magazynów do przechowywania głowic jądrowych, co w porównaniu z rokiem 1991 (500 obiektów) oznacza 10-krotne zmniejszenie ich liczby (rys.).

Tak duży spadek liczby miejsc składowania jest bezpośrednio związany z redukcją głowic od 1991 r. Zapasy taktycznej broni jądrowej, która została w użytkowaniu, skonsolidowano i rozmieszczono w mniejszej liczbie lokalizacji.

---

¹² Putin stationiert Raketen für Atomsprengköpfe, <http://www.bild.de/politik/ausland/nuklearwaffe/putin-stationiert-raketen-fuer-atomsprengkoepfe-nahe-polnischer-grenze-33848846.bild.html>

¹³ Moskwa oficjalnie zapowiada: do 2018 roku Iskandery w Kaliningradzie, <http://www.tvp.info/25223884/nyt-rosja-mogla-juz-rozmiescic-bron-atomowa-w-kaliningradzie>

¹⁴ U.S. National Intelligence Council Annual Report to Congress on the Safety and Security of Russian Nuclear Facilities and Military Forces, 2011, s. 5 <http://fas.org/irp/nic/russia-2011.pdf>

Rysunek. Miejsca bazowania rosyjskich taktycznych sił jądrowych

Źródło: Hans M. Kristensen, *Non-Strategic Nuclear Weapons, Raport Specjalny Federacji Naukowców Amerykańskich*, nr 3, maj 2012; s. 45.

Podsumowanie

Przedstawione w artykule dane oparte są na metodologii szacowania liczby głowic TBJ na podstawie wcześniejszych, nie konieczne prawdziwych danych oraz deklaracji składanych przez przedstawicieli rosyjskich, dotyczących stopnia likwidacji głowic. Są źródła, które stosując inną metodę szacowania wskazują, iż liczba TBJ w Rosji jest o połowę mniejsza i wynosi ok. 1040 sztuk¹⁵.

Z powodu milczenia rosyjskich władz większość założeń co do wielkości arsenału i możliwości użycia TBJ ma charakter spekulatywny, co może prowadzić do przyjmowania przez sąsiadów Rosji najgorszych scenariuszy jako podstawy własnego planowania obronnego. Dlatego ważne jest rozpoczęcie rozmów między Rosją, a NATO na temat przejrzystości i środków budowy zaufania w odniesieniu do TBJ, obejmujących kwestię doktryn. Biorąc pod uwagę, że wspomniany brak przejrzystości w odniesieniu do rosyjskiego arsenału TBJ wpływa na poczucie bez-

¹⁵ I. Sutyagin, *Atomic Accounting. A New Estimate of Russia's Non-Strategic Nuclear Forces*, Royal United Services Institute, listopad 2014, s. 2.

pieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej, Polska i kraje regionu powinny aktywnie wspierać początek tego dialogu.

Bibliografia

1. Arbmán G., Thornton Ch., *Russia's tactical Nuclear weapons Part I: Background and policy issues*, FOI Swedish Defence Research Agency, Stockholm, November 2003.
2. *Joint Statement for the Record, The Honorable Madelyn Creedon, Assistant Secretary of Defense for Global Strategic Affairs, and The Honorable Andrew Weber, Assistant Secretary of Defense for Nuclear, Chemical, and Biological Defense Programs, On Fiscal Year 2013 National Defense Authorization Budget Request for Department of Defense Nuclear Forces Programs, Before the Strategic Forces Subcommittee Committee on Armed Services, U.S. Senate*, March 28, 2012.
3. Koch S.J., *The Presidential Nuclear Initiatives of 1991–1992*, Case study 5. Center for the Study of Weapons of Mass Destruction National Defense University, 2012 r. NDU Press.
4. Kristensen H.M., *Non-Strategic Nuclear Weapons*, Raport Specjalny Federacji Naukowców Amerykańskich nr 3, maj 2012.
5. Kristensen H.M., Norris R.S., *Russian nuclear forces*, 2014, Bulletin of the Atomic Scientists 2014, s. 70–75.
6. Sutyagin I., *Atomic Accounting. A New Estimate of Russia's Non-Strategic Nuclear Forces*, Royal United Services Institute, listopad 2014.
7. Turkowski A., *Rola taktycznej broni jądrowej w doktrynie bezpieczeństwa Rosji*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych” nr 11 (987), 7 lutego 2013.

Strony internetowe

1. Colonel General Yevgeniy P. Maslin, remarks on U.S. and Russian Perspectives on the Cooperative Threat Reduction Program, in *Walking the Walk: Controlling Arms in the 1990s, Summary of the Fifth Annual International Conference on Controlling Arms*, Defense Special Weapons Agency/U.S. Department of Defense, June 3-6, 1996; <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf&AD=ADA320453>.
2. Uliyanov M.I., *Statement by Mikhail I. Uliyanov Acting Head of the Delegation of the Russian Federation at the 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (General debate)*, http://www.reachingcriticalwill.org/images/documents/Disarmament-fora/npt/revcon2015/statements/27April_Russia.pdf
3. *U.S. National Intelligence Council Annual Report to Congress on the Safety and Security of Russian Nuclear Facilities and Military Forces 2011*, <http://fas.org/irp/nic/russia-2011.pdf>

Keywords: *non-strategic nuclear weapons, nuclear warheads, Kaliningrad Oblast, SS-26 Stone, Iskander*

SUMMARY

Aim: *The aim of this article is to describe the resources of non-strategic nuclear weapons (NSNW) of Russian Federation, how they are deployed and what is the way of estimation of NSNW warheads number.*

Introduction: *The deployment of the rocket launcher SS-26 Stone (Iskander) in Kaliningrad Oblast in October 2016, once again has given rise to discussion about the Russian NSNW resources. Russia do not disclose how many non-strategic nuclear weapons they have or where they are deployed. As a result, there is a great amount of uncertain data and rumours about NSNW which force Russian neighbour countries to consider the worst-case scenarios in their defence planning. Author also wanted to emphasize, that the results of estimation of Russian NSNW resources base on uncertain start data and enigmatic statements of Russian politics about the level of NSNW reduction.*

Conclusions: *The article shows the number of Russian NSNW divided into every kind of its armed forces. The results show discrepancies between different ways of calculation proposed by different authors or rather we should call them “creative estimations”.*